

Senja Ilola, Julianna Rikkonen

Terapiakoirat ja näkövammaisten nuorten osallistuminen ympäristöönsä

Nuorten ja vanhempien kokemuksia

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapeutti

Toimintaterapian tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

23.9.2022

Tekijä	Senja Ilola ja Julianna Rikonen
Otsikko	Terapiakoirat ja näkövammaisten nuorten osallistuminen ympäristöönsä – Nuorten ja vanhempien kokemuksia
Sivumäärä	24 sivua + 2 liitettä
Aika	23.9.2022
Tutkinto	Toimintaterapeutti AMK
Tutkinto-ohjelma	Toimintaterapian tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Akvaliina Lacho Lehtori Annariika Anundi Lehtori Anne Talvenheimo-Pesu
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää näkövammaisten nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia. Opinnäytetyöllä haettiin vastauksia kysymykseen, millainen merkitys terapiakoiralla on näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristöönsä. Aihe valikoitui, koska näkövammaisten nuorten yhdenvertainen osallistuminen yhteiskunnassa on tärkeää mahdollistaa. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Sokeain lasten tuki Ry.</p> <p>Olenaisia ilmiöitä, jotka liittyvät näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristöönsä, olivat näkövamma, terapiakoira ja yhdenvertaisuus. Toimintaterapian viitekehikseksi opinnäytetyöhön valittiin kanadalainen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli (CMOP-E). Aineiston keräys toteutettiin teemahaastattelun menetelmällä ryhmähaastatteluina. Nuorten haastatteluun osallistui kolme ja vanhempien haastatteluun viisi henkilöä.</p> <p>Koiran merkitys näkyy aineistossa CMOP-E -malliin peilaten kaikilla sen osa-alueilla. Opinnäytetyön tulosten perusteella näkövammaiset nuoret sekä heidän vanhempansa kokevat, että terapiakoiralla on myönteinen merkitys kokonaisvaltaisesti nuoren elämään. Koira vaikuttaa myönteisesti nuoren kokemukseen itsestään, hänen toimijuuteensa ja osallistumiseensa kotona sekä kodin ulkopuolisessa ympäristössä. Koiran myötä nuori on saanut rohkeutta ja motivaatiota itsenäiseen liikkumiseen sekä yksin kotona olemiseen. Nuoren on helpompaa suorittaa päivittäisistä toiminnoista, kuten läksyjen tekemisestä, kun koiran läsnäolo auttaa häntä keskittymään. Sosiaalisissa tilanteissa koira tuo nuorelle tukea ja rauhoittaa häntä.</p> <p>Tulosten perusteella ympäristö voi tukea nuorta, kun hän harjoittelee toimimaan itsenäisemmin terapiakoiran avulla. Toisaalta ympäristö koetaan rajoittavaksi tekijäksi, koska terapiakoiraa ei saa ottaa mukaan kaikkialle, jossa siitä olisi hyötyä nuorelle, kuten koulu, harrastukset ja sairaala.</p> <p>Oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarvittaviin palveluihin ja tukitoimiin kuuluvat myös vammaisille henkilöille. Toimintaterapeutti voi toimia näkövammaisten ihmisten puolesta puhujana ja asiantuntijana erilaisissa konteksteissa, ja näin edistää tiedon jakamista sekä yhdenvertaisuuden ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Jatkotutkimusaiheina olisi hyödyllistä selvittää lisää näkövammaisten ihmisten omia kokemuksia sekä opaskoiran käyttäjien ja opaskoirakouluttajien kokemuksia.</p>	
Avainsanat	Terapiakoira, nuori, näkövamma, toimintaterapia, osallistuminen, ympäristö, yhdenvertaisuus

Author	Senja Ilola and Julianna Rikkonen
Title	Therapy dogs and the participation of visually impaired young people in their environment – Experiences of young people and parents
Number of Pages	24 pages + 2 appendices
Date	23 September 2022
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Instructors	Akvaliina Lacho, Senior Lecturer Annariika Anundi, Senior Lecturer Anne Talvenheimo-Pesu, Senior Lecturer
<p>The aim of the thesis was to find out the experiences of visually impaired young people and their parents. The thesis sought answers to the question of what significance a therapy dog has on participation of a visually impaired young person in their environment. The topic was chosen because it is important to enable the equal participation of visually impaired young people in society. Association for Blind Children was the partner of the thesis.</p> <p>Essential phenomena related to the participation of visually impaired young people in their environment were visual impairment, therapy dog and equality. The Canadian Model of Functionality and Engagement (CMOP-E) was chosen as the occupational therapy reference framework for the thesis. Data collection was carried out in the form of group interviews using the thematic interview method. Three people participated in the interview with young people and five people in the interview with parents.</p> <p>The importance of the dog can be seen in the material, mirroring the CMOP-E model in all its areas. Based on the results of the thesis, visually impaired young people and their parents feel that a therapy dog has a positive meaning in the young person's life as a whole. The dog has a positive effect on the young person's experience of himself, his agency and participation at home and in the environment outside home. With the dog, the young person gain courage and motivation to move independently and to be alone at home. It is easier for the young person to perform daily activities, such as doing homework, when the presence of the dog helps him concentrate. In social situations, the dog provides support and calms the young person.</p> <p>Based on the results, the environment can support the young person as he practices operating more independently with the help of a therapy dog. On the other hand, the environment is perceived as a limiting factor, because the therapy dog cannot be taken everywhere where it would be useful for the young person, such as school, hobbies and hospital.</p> <p>The right to equality, participation and non-discrimination as well as necessary services and support measures also belong to persons with disabilities. An occupational therapist can act as a spokesperson and expert on behalf of visually impaired people in various contexts, thus promoting sharing of information and realization of equality and functional justice. As topics for further research, it would be useful to find out more about the experiences of visually impaired people as well as the experiences of guide dog users and guide dog trainers.</p>	
Keywords	Therapy dog, young, visually impaired, occupational therapy, participation, environment, equality

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön yhteistyökumppani ja tavoite	2
3	Opinnäytetyön tietoperusta	3
3.1	Näkövammaan vaikutus nuoren toimintakykyyn	3
3.2	Nuoruuden määritelmiä ja kehitystehtäviä	4
3.3	Hyötykoirien moninaiset tehtävät	5
3.4	Kanadalainen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli nuoren osallistumisen peilinä	7
4	Menetelmät ja toteutus	10
4.1	Aineiston keruu	10
4.2	Aineiston analyysi	11
5	Terapiakoira näkövammaisen nuoren apuvälineenä	14
5.1	Nuoren valmiuksien ja motivaation vahvistuminen	14
5.2	Itsestä huolehtimisen, tuottavuuden ja vapaa-ajan toiminnot	15
5.3	Koiran merkitys nuorelle eri ympäristöissä	17
6	Pohdinta	18
6.1	Tulosten tulkinta	18
6.2	Opinnäytetyöprosessi	20
6.3	Eettiset näkökulmat ja luotettavuus	22
6.4	Päätelmät ja jatkosuositukset	23
	Lähteet	25

Liitteet

Liite 1. Tiedote opinnäytetyöstä ja osallistujan suostumus

Liite 2. Haastattelun teemat tiedoksi haastateltaville

1 Johdanto

Vammaisen henkilön oikeuksiin kuuluu saada asioida yhdenvertaisesti muiden kanssa, saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluja sekä saada niihin tarvittavat mukautukset (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014: 15§). Näkövammaiset nuoret asuvat perheessään lapsen asemassa pidempään kuin ikätoverinsa, eli näkövammaisten nuorten itsenäistyminen tapahtuu ikätovereitaan myöhemmin (Ojamo 2015: 42). Näkövammaisen nuoren itsenäisen toiminnan lisääntyminen parantaa hänen yhdenvertaisia mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnallisesti mm. opiskeluun ja työhön. Se myös vähentää näkövammaisten tukitoimiin tarvittavia taloudellisia ja muita yhteiskunnallisia resursseja.

Toimintaterapiassa tulisi huomioida asiakkaan näkökyky ja sen tuomat rajoitteet sekä yhdistää asiakkaan kiinnostuksen kohteet, jolloin löytyisi muun muassa mielekkäitä vapaa-ajan toimintoja, jotka olisivat osa kuntoutusta. On todennäköistä, että tämä parantaisi näkövammaisen rohkeutta päätöksenteossa ja toisi onnistumisen tunteita. (Khanna & Aikut 2015: 9.) Opinnäytetyötä ohjaavana toimintaterapian teoreettisena viitekehityksenä käytettiin kanadalaista toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallia (*Canadian Model of Occupational Performance and Engagement, CMOP-E*), joka kuvaa ihmisen, ympäristön ja toiminnan välistä vuorovaikutussuhdetta kokonaisvaltaisesti. Malli ohjaa toimintaterapian toimintatapoja asiakaslähtöisiksi. Mallin mukaan toimintaterapeutit voivat toiminnallaan edistää sitä, että yhteiskunnassa mahdollistuvat terveys, hyvinvointi ja ihmisen oikeus toimia. (Polatajko ym. 2007a: 22–30.)

Opinnäytetyössä tarkastelemme näkövammaisten nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia terapiakoiran merkityksestä näkövammaisten nuorten osallistumiseen ympäristöönsä. Opinnäytetyötä varten haastattelemme näkövammaisia nuoria ja heidän vanhempiaan. Aihe valikoitui, koska näkövammaisten nuorten yhdenvertainen osallistuminen yhteiskunnassa on tärkeää mahdollistaa. Eläinavusteinen terapia on meille läheinen kiinnostuksen kohde toimintaterapiassa. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii Sokeain lasten tuki Ry.

Koirat vaikuttavat ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin niitä edistävästi. Onnellinen mieliala helpottaa oppimista ja vuorovaikutusta harjoituksissa, ja kuntoutuminenkin on nopeampaa, koska ihmisen jännitys terapiatilanteessa vähenee. Ihminen myös jaksaa harjoitella pidempään koiran avulla. (Latvala-Sillman 2018:

22–23.) Eläimet auttavat ihmisiä tunne-elämän säätelyssä. Eläimen läheisyys saa aikaan hyvän olon hormonin oksitosiinin erityystä, mikä rauhoittaa, vähentää pelkoa ja ahdistusta, parantaa muistia sekä vahvistaa sosiaalisia taitoja turvan tunteen syntymisen kautta. Jo katsekontakti koiraan rauhoittaa, ja turvallinen läheisyys onkin ihmiselle elintärkeä tarve. (Ikäheimo 2013: 28–35; Latvala-Sillman 2018: 14–16.) Sekä aikuiset että lapset kykenevät siirtämään koirien tunneilmaisusta oppimaansa ihmiseen ja tunnistavat nopeammin ja tarkemmin myös ihmisen tunneilmaisuja. Kun koira on läsnä terapiassa, myös nuoren ja terapeutin välinen nonverbaalinen viestintä vahvistuu ja nonverbaalista viestintää voi myös sanallistaa asiakkaan kanssa. (Ikäheimo 2013: 136–137.)

Eläimen läsnäolo vahvistaa ihmisen aktiivisuutta ja positiivisempaa virettä, edistää vuorovaikutusta ja hyvän terapiasuhteen syntymistä sekä näin tehostaa kuntoutusprosessia. Ihmisen sitoutuminen ja motivoituminen terapiaprosessiin vahvistuvat eläimen avulla. Eläin helpottaa myös läheisten kohtaamista ja sanattoman hyväksynnän osoittamista. Eläin myös lisää vaikeista kiintymys- ja luottamussuhdeongelmista kärsivien psykososiaalista turvallisuuden tunnetta. Vuorovaikutus eläimen kanssa voi olla ihmiselle käänteentekevä kokemus kuntoutumisessa. (Vehmasto & Lipponen 2021.)

Terveydenhuollon etiikan keskeisiä periaatteita ovat ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, ihmiselämän suojelu ja terveyden edistäminen, oikeudenmukaisuus ja hyvän tekeminen (ETENE 2001: 4). Vammaisten henkilöiden oman tahdon ja mielipiteen kunnioittaminen, yksilöllisyys ja valinnanvapaus sekä oikeudenmukaisen yhteiskunnallisen aseman toteutuminen ovat vammaispolitiikan periaatteita (Sjöblom 2016: 37–38). Oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarvittaviin palveluihin ja tukitoimiin kuuluvat myös vammaisille henkilöille (Sosiaali- ja terveysministeriö). Toimintaterapeutilla voi olla ratkaiseva rooli vammaisten henkilöiden osallistumisen edistämässä heidän omassa ympäristössään (Futeran & Mackenzie & Wilkes-Gillan & Dickson 2022).

2 Opinnäytetyön yhteistyökumppani ja tavoite

Sokeain lasten tuki Ry järjestää lomatoimintaa ja tapahtumia näkövammaisille lapsille perheineen. Yhdistyksen tarkoituksena on tukea näkövammaisten ja näkömonivammaisten lasten sekä heidän perheidensä jaksamista ja hyvinvointia. (Sokeain lasten tuki Ry 2021.) Yhtenä lomatoimintana yhdistyksellä on Opaskoiran Joulu Ry:n kanssa

toteutettu tapahtuma, jossa perheet, joissa on terapiakoira, voivat tavata toisiaan heille merkityksellisen toiminnan parissa ja saada vertaistukea. Opaskoiran Joulu Ry:n Juha Herttuaisen kautta hankitut terapiakoirat vastaavat perheiden tarpeisiin silloin, kun opaskoiran saaminen ei vielä ole mahdollista näkövammaisen nuoren iän vuoksi.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää näkövammaisten nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia. Opinnäytetyöllä haetaan vastauksia kysymykseen:

- Millainen merkitys terapiakoiralla on näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristöönsä?

Yhteistyökumppanin kanssa käydyn keskustelun perusteella tämä aihe nousi vahvimpana sen yhteiskunnallisen näkökulman vuoksi. Opinnäytetyön yhteiskunnallisena tavoitteena on edistää näkövammaisten nuorten yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua yhteiskunnassa. Opinnäytetyön aihe rajattiin näkövammaisten nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksiin, koska he ovat nuorten arjen parhaita asiantuntijoita.

3 Opinnäytetyön tietoperusta

3.1 Näkövamman vaikutus nuoren toimintakykyyn

Henkilö luetaan näkövammaiseksi, jos hänellä alentunut näkökyky aiheuttaa merkittävää haittaa päivittäisissä toiminnoissa. Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän mukaan näkövammat jaetaan heikkonäköisiin ja sokeisiin. Heikkonäköiseksi luetaan henkilö, jonka paremman silmän näöntarkkuus eli visus on laseilla korjattuna alle 0.3. Henkilö, jonka paremman silmän näöntarkkuus lasikorjauksella jää alle 0.05 tai jonka näkökentän halkaisija on alle 20 astetta, luetaan sokeaksi. Määrittelyyn vaikuttaa myös, jos henkilön toiminnallinen näkö on heikentynyt vastaavalla tavalla jostain muusta syystä. Vamman aiheuttamaan haittaan vaikuttaa henkilön vammautumiskä, vamman kesto, psyykinen sopeutumiskyky sekä uusien asioiden omaksumiskyky. Myös elämäntapa sekä yksilön, yhteiskunnan ja ympäristön näkökyvylle asettamat vaatimukset vaikuttavat henkilön toimintakykyyn. (Rudanko 2011: 486–488.)

Näkövammaisuuden luokituksessa huomioidaan muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet. Näkövammaiseksi ei luokitella henkilöä, jonka näkökyky pystytään

korjaamaan laseilla tai jos toisessa silmässä on normaali näkö. (Näkövammaisten liitto 2021.) Suomessa syntyy arvioiden mukaan vuosittain 70–100 näkövammaista lasta. Näkövammaisina syntyneet ovat usein monivammaisia, eikä näkövammaa huomata heti. Vuonna 2020 Suomessa oli rekisteröityjä 0–17-vuotiaita näkövammaisia yhteensä 657, joka on koko ikäryhmästä 3,7 %. Yleisimmät syyt 0–17-vuotiaiden näkövammoilta ovat näköratojen viat sekä synnynnäiset kehityshäiriöt. (Ojamo & Tolkkinen 2021: 10–25.)

Neurologiset sairaudet ja kallovammat voivat aiheuttaa poikkeavuuksia näkö tiedon käsittelyssä ja näönkäytössä (Rudanko 2011: 487). Lapsen neurologinen vaurio lisää aivoperäisen näkövamma eli toiminnallisen näön ongelmien riskiä (Lahtinen). Näönkäyttöön liittyviä ongelmia on monenlaisia, eikä esimerkiksi näöntarkkuus useinkaan anna oikeaa kuvaa henkilön näkemiseen liittyvistä toiminnallisista vaikeuksista. Aivoperäinen näkövamma voi aiheuttaa vaikeuksia monissa arjen tilanteissa, kun esimerkiksi kasvojen tunnistaminen, reittien hahmottaminen, tasoerojen tai hämärässä näkeminen on haastavaa. Näkökyky voi myös vaihdella eri päivien ja tilanteiden välillä. (Puolanka & Lahtinen 2019.) Opinnäytetyössä ei eritellä siihen osallistuvien näkövammaisten nuorten näkövamma astetta tai sitä, onko nuori syntymäsokea vai saanut näkövamma myöhemmin. Mainituilla tiedoilla ei ole olennaista merkitystä opinnäytetyön tulosten kannalta, ja siksi niitä ei ole myöskään kerätty haastateltavilta.

Näkövammaisten nuorten osallistumisen haasteisiin liittyvässä tutkimuksessa nuorten kokemuksissa korostuvat haasteet liikkumisessa, itsenäistymisessä, harrastuksissa sekä sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Tutkimukseen osallistuneista nuorista moni haluaisi itsenäistyä, mutta elinpiirin kasvattaminen koetaan vaikeaksi näkövamma vuoksi. Useat vanhemmat myös kokevat haastavaksi päästää nuori itsenäistymään. Vaikeus liikkua itsenäisesti kodin ulkopuolella heikentää nuorten sosiaalisten kontaktien määrää ja vähentää harrastamista. Vaikka valkoisesta kepeistä olisi apuvälineenä hyötyä liikkumisessa, nuoret välttelevät sen käyttöä, koska he eivät halua korostaa vammaansa eivätkä erottua joukosta. (Salminen & Karhula 2014: 267–272.)

3.2 Nuoruuden määritelmiä ja kehitystehtäviä

Nuoruusiästä on monia eri määritelmiä. Nuorisolain 3§:n mukaan nuori on alle 29-vuotias (Finlex 2016/1285). YK:n, Unicefin ja Unescon määritelmien mukaan nuori ”youth” on 15–24-vuotias, teini-ikäinen ”adolescent” on 10–19-vuotias, nuoret ihmiset ”young

people” luetaan ikävuosiin 10–24 (YK 2013). Mielen terveystalon mukaan nuoruusikä katsotaan ajoittuvaksi noin ikävuosiin 12–22, jonka aikana nuori suorittaa nuoruuteen liittyviä kehitystehtäviä. Keskeisiä kehitystehtäviä nuoruudessa ovat psyykinen sopeutuminen kehon fyysisiin muutoksiin, vanhemmista irtautuminen ja turvautuminen enenevässä määrin ikätovereihin. (Mielen terveystalo.)

Identiteettiään työstävä nuori voi kokea riittämättömyyden tunteita, vaikeutta vastata häneen kohdistuviin ympäristöstään tuleviin odotuksiin sekä tietää, mitä hän itse haluaa (Lämsä 2011: 26–28). Nuoruus on toisen autonomiakehityksen aikaa, jolloin nuori hakee suuntaa omaan persoonallisuuteensa kasvuunsa. Nuori tarvitsee samastumisen kohteita kypsyäkseen sosiaalikulttuurisesti ja ammatillisesti. (Sikkilä 2011: 35–41.) Kaikki opinnäytetyöhön osallistuneet nuoret ovat alle 18-vuotiaita.

3.3 Hyötykoirien moninaiset tehtävät

Ihmisen tukena käytettäviä hyötykoiria toimii eri tarkoituksissa ja tehtävissä. Kasvatus-, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten työparina työskentelee kasvatus- ja kuntoutuskoiria. Työtehtävät määrittyvät ammattialan ja työympäristön mukaan, ja koirien käyttö on aina suunnitelmallista sekä tavoitteellista. Kasvatus- tai kuntoutuskoira -nimeä saa käyttää vain koirakko, joka on suorittanut koira-avusteisen työmuodon täydennuskoulutuksen. (Kennelliitto a.)

Ihmisten kanssa työskentelyyn koulutetusta koirasta käytetään usein myös nimitystä terapiakoira. Koira on koulutettu työskentelemään ohjaajan/omistajansa työparina. Koiranohjaajan oma tutkinto/koulutus vaikuttaa siihen, minkä asiakasryhmän kanssa koirakko toimii. Ohjaajan kokemus ja koulutus sekä terapiakoiran ominaisuudet ja taidot vaikuttavat työskentelymuodon valintaan. Tällä pyritään varmistamaan, että koiran ja ohjaajan välinen yhteistyö sujuu turvallisesti. (Terapiakoira-koulutus Keteliini.)

Avustajakoira avustaa fyysisesti toimintarajoitteista henkilöä päivittäisissä toimissa, mm. itsenäisessä liikkumisessa, esineiden noutamisessa ja avun kutsumisessa, joten yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi koulutettu koira lisää henkilön mahdollisuuksia itsenäiseen elämään (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Avustajakoiralla on lupa kulkea käyttäjänsä tukena kaikissa ympäristöissä, missä henkilö liikkuu: ruokakaupat, ravintolat, sairaalat, virastot, harrastustilat ja liikennevälineet (Kennelliitto b).

Invalidiliiton avustajakoira-reportin mukaan avustajakoiran käyttäjät kokevat elämänlaatussa selkeästi paremmaksi kuin koiraan jonottavat henkilöt. Koira auttaa suoriutumaan itsenäisesti päivittäisissä toiminnoissa, jolloin henkilökohtaisen avustajan tarve vähenee. Koira myös lisää turvallisuuden tunnetta, mikä näkyy rohkeutena liikkua enemmän kodin ulkopuolella. Avustajakoiran käyttäjät kokevat, että yksinäisyyden tunne vähenee ja sosiaalisten kontaktien luominen helpottuu koiran avulla. (Hiekkala & Kapanen & Rajala & Venojärvi 2019: 25–27.)

Opaskoira on elävä apuväline, joka mahdollistaa näkövammaisen henkilön itsenäisen liikkumisen (Opaskoirakoulu 2021a).

Opaskoiran nimikettä käytetään opaskoirakoulun kasvattamasta koirasta, joka on suoriutunut opaskoirakoulun toteuttamasta soveltuvuustestistä hyväksytysti (Opaskoirakoulu 2021b), ja joka luovutetaan täysi-ikäiselle näkövammaiselle henkilölle apuvälineenä. Valtakunnallisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteiden mukaan opaskoira luovutetaan sokealle tai vaikeasti heikkonäköiselle henkilölle, joka ei kykene hyödyntämään näköjäännettään liikkumisessa. Opaskoiran käyttäjällä on oltava hyvä fyysinen kunto, taitoa liikkua itsenäisesti valkoisen kepin kanssa sekä huolehtia koirasta. Kuntoutusohjaaja ja opaskoirakoulu arvioivat henkilön soveltuvuuden opaskoiran käyttäjäksi. Opaskoiraprosessin edetessä opaskoirakoulu luovuttaa omistamansa koiran asiakkaalle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 160.)

Koiria alettiin hyödyntää sokeiden apuna ensimmäisen maailmansodan aikana (Herttuainen 1998: 11). Opaskoirat mahdollistivat sotasokeiden itsenäisen liikkumisen muun muassa kodin ja työpaikan välillä. Opaskoirien koulutusta sotasokeiden tarpeisiin sekä koirien hankintaa ja ylläpitoa tuettiin Suomessa valtion sekä SPR:n myöntämin avustuksin vuodesta 1940 alkaen. (Herttuainen 1998: 19–36.) Sodan jälkeen 1945 alkaen ensimmäisiä opaskoiria luovutettiin myös siviilisokeille. Vuonna 1948 perustettiin Opaskoirayhdistys, jonka ajatuksena oli tukea opaskoirien hankkimista erityisesti siviilisokeille. (Herttuainen 1998: 79–99.)

Opinnäytetyössä käytetään haastateltavien koirista nimitystä terapiakoira, koska niiltä puuttuu virallinen opaskoiran status, vaikka ne on koulutettu opaskoirakouluttajan toimesta näkövammaisen henkilön avuksi. Opinnäytetyöhön osallistuneiden perheiden koirat yhtä lukuun ottamatta ovat tulleet perheisiin Juha Herttuaisen kautta, ja sen myötä koirista käytetään nimitystä terapiakoira. Herttuainen (2022) kertoo työskennel-

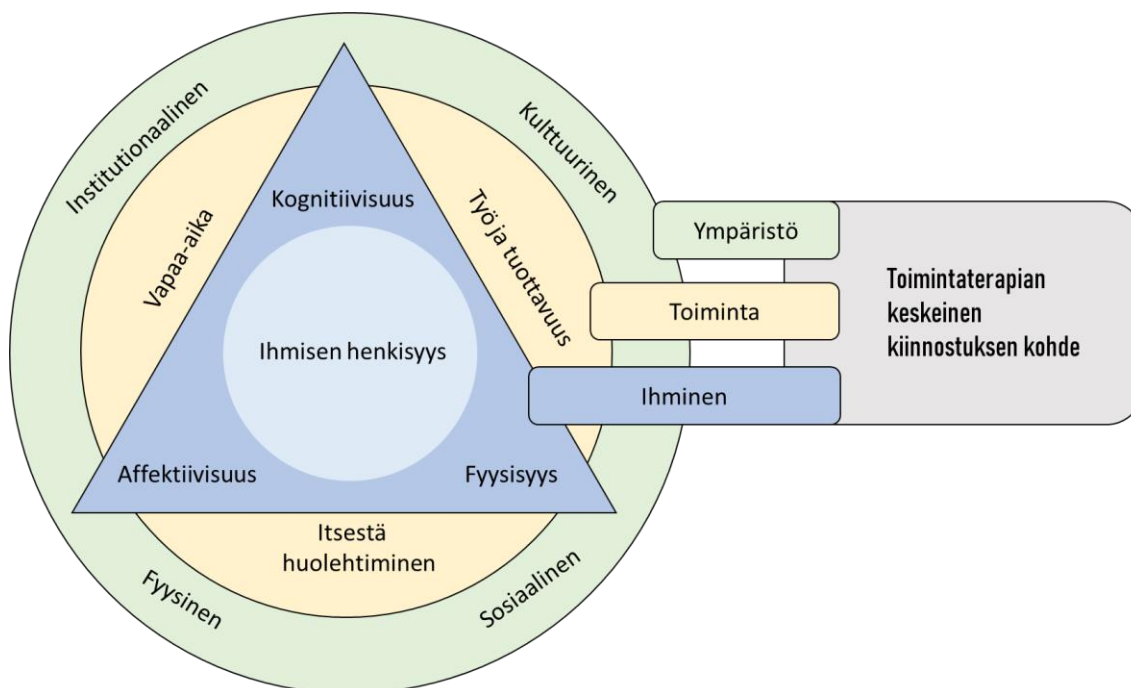
leensä opas- ja terapiakoirien parissa 50 vuoden ajan, niin kouluttajana kuin kasvattajana. Terapiakoiranimitys kulkeutui Herttuaisen mukana Suomeen hänen käytyään Amerikassa muutama kymmenen vuotta sitten. Siellä oli siihen aikaan mahdollisuus saada terapiakoira etupäässä sodassa sokeutuneilla Nato-sotilailla, jotka olivat tyytyväisiä koiriinsa. (Herttuainen 2022.)

Suomessa opaskoira on lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline, jonka yleensä kustantaa sairaanhoitopiiri tai tapaturmavakuutus. Opaskoiran käyttäjällä on koko opaskoiran uran ajan tukenaan Opaskoirakoulun henkilökunta, johon kuuluvat kouluttajat, eläintenhoitajat sekä eläinlääkäri. Opaskoiralla on myös tarvittaessa mahdollisuus saada hoitopaikka. (Opaskoirakoulu 2021b.) Terapiakoira ei lueta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineeksi, eikä sillä ole virallista statusta. Terapiakoiralla on valjaat, joissa on merkintä Terapiakoira, mutta valjaat eivät tee koirasta virallista hyötykoira. Näkövammaisen nuoren on mahdollista saada virallinen opaskoira lääkinnällisen kuntoutuksen kautta vasta hänen täytettyään 18 vuotta (Opaskoirakoulu 2021b). Tämä on nuoren itsenäistymisen tukemisen ja taitojen karttumisen kannalta korkea ikä. Salmisen (2013) mukaan näkövammaisten nuorten itsenäistyminen tapahtuu ikävereitaan hitaammin (Salminen 2013: 13). Nuoren henkilön voi olla vaikea ottaa ohjeita ja tukea vanhemmiltaan, mikä liittyykin yhteen nuoruuteen liittyvistä kehitystehtävistä, vanhemmista irtautumiseen. Juha Herttuainen (2022) esittää, että opaskoiran saamiseen ei pitäisi olla ikärajoja. Jokainen nuori on yksilö ja näkövammata ovat erilaisia, joten niin kuin kaikkien apuvälineiden kohdalla, tulisi myös koiran saamista lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä harkita yksilöllisesti. Harkinnassa tulisi huomioida nuoren elämäntilanne ja kaikkien perheenjäsenten halu sitoutua koiran hoitoon. Vaikka koira olisi nuoren apuväline, ei sitä voi täysin nuoren vastuulle jättää. (Herttuainen 2022.)

3.4 Kanadalainen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli nuoren osallistumisen peilinä

Toiminnallisuus (*occupational performance*) ja toimintaan sitoutuminen (*occupational engagement*) ovat kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin keskeisimmät käsitteet. Toiminnallisuus on ihmisen, ympäristön ja toiminnan dynaamisen vuorovaikutuksen tulosta, joka liittyy toiminnan suorittamiseen. Malli huomioi ihmisen yksilöllisyyden ja erilaiset toimintaympäristöt. Sen mukaan tärkeää on toimintaan sitoutuminen, joka vahvistaa ihmisen osallistumista toimintaan. (Polatajko ym. 2007a: 22–30.) Opin- näytetyössä sovelletaan kanadalaista toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallia. Siinä

olla kiinnostuneita ihmisen toiminnallisuudesta ja toimintaan sitoutumisesta mallin osa-alueilla itsestä huolehtiminen, työ ja tuottavuus sekä vapaa-aika ihmisen fyysisessä, sosiaalisessa, kulttuurisessa ja institutionaalisessa ympäristössä. Opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, vaikuttaako koiran läsnäolo nuoren toimintaan sitoutumiseen ympäristössään. (ks. Polatajko ym. 2007a: 22–30.)

Kuvio 1. Kanadalainen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli CMOP-E (Polatajko ym. 2007 mukaillen).

Ihminen (*person*) on kokonaisuus, jossa yhdistyvät hänen henkisyytensä, sosiaaliset ja kulttuuriset kokemuksensa sekä hänen toiminnalliset valmiutensa. Henkisyys (*spirituality*) on ihmisen sisäinen perusolemus, joka ilmentää ihmisen omaa tahtoa, itseohjautuvuutta ja motivaatiota, ja tekee hänestä ainutlaatuisen yksilön. Henkisyys määrittää sen, mitkä asiat ihminen kokee arjessaan merkityksellisiksi. Sosiaaliset ja kulttuuriset kokemukset vaikuttavat ihmisen käsitykseen itsestään ja tuovat päivittäiseen elämään merkitystä. Ihmisen toiminnallisista valmiuksista affektiiviset valmiudet käsittävät sosiaaliset ja emotionaaliset tekijät, kognitiiviset valmiudet sisältävät tiedollisia ja älyllisiä tekijöitä, kuten keskittyminen, muisti, havaitseminen, ja fyysiset valmiudet sisältävät sensoriset, motoriset ja sensomotoriset valmiudet. (Law & Polatajko & Baptiste & Townsend 2002: 30–55.) Koska toimintaterapiassa tärkeää on se, että terapeuttiset toiminnot ovat merkityksellisiä asiakkaalle, opinnäytetyössä ollaan kiinnostuneita näkö-

vammaisten nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksista. Millaisia vaikutuksia koiralla on nuoren jaksamiseen ja keskittymiskykyyn? Miten koira vaikuttaa nuoren motivaatioon tehdä asioita itsenäisesti?

Toiminta (*occupation*) on ihmisen perustarve ja tärkeä hyvinvoinnin, terveyden ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta. Mallissa toiminnan kolme osa-aluetta ovat itsestä huolehtiminen, työ ja tuottavuus ja vapaa-aika. Vapaa-aikaan liittyvät toiminnot, esimerkiksi harrastukset ja kavereiden tapaaminen, voivat olla mielihyvän lähteitä. Nuorilla työn ja tuottavuuden osa-alueeseen liittyvät ensisijaisesti leikki ja koulutyö, itsestä huolehtimiseen kuuluvat muun muassa henkilökohtaisten asioiden ja velvollisuuksien hoitaminen sekä liikkuminen kulkuvälineillä. (Law ym. 2002: 30–55.)

Toiminta on aikasidonnaista ja rytmittää päivittäistä arkea. Päivittäisistä toiminnoista tulee tapoja, jotka ovat tarkoituksenmukaisia toiminnallisia kokonaisuuksia (*occupational patterns*). Toiminnalliset kokonaisuudet muodostuvat ihmiseen itseän ja ympäristöön liittyvien tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Ihmisen mieltymyksien, kykyjen ja terveydentilan lisäksi myös asenteet ja merkitykset, joita ihminen antaa toiminnalle, muokkaavat hänen toiminnallisia kokonaisuuksiaan. Ihmisen ulkopuolisista tekijöistä toiminnallisten kokonaisuuksien muodostumiseen vaikuttavat muun muassa sosiaalinen tuki, kulttuuriset odotukset, fyysinen ympäristö, ajan henki ja taloudelliset resurssit. Toimintaterapiassa pidetään tärkeänä toiminnallisten kokonaisuuksien välistä toiminnallista tasapainoa. (Polatajko ym. 2007b: 40–60.) Opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, miten koira vaikuttaa näkövammaisen nuoren toimimiseen ympäristössään: vapaa-ajan harrastuksiin ja kavereiden tapaamiseen, läksyjen ja kotitöiden tekemiseen sekä sisällä ja ulkona liikkumiseen ja asioimiseen esimerkiksi kaupassa.

Ympäristö (*environment*) jaetaan mallissa kulttuuriseen, sosiaaliseen, institutionaaliseen ja fyysiseen ympäristöön, joiden kanssa ihminen ja toiminta ovat vuorovaikutuksessa. Fyysistä ympäristöä ovat luonnollinen sekä rakennettu ympäristö, teknologia ja säätilan vaihtelut. Kulttuuri ja politiikka ohjaavat sitä, millaiseksi rakennettu ympäristö muodostuu. Ympäristön esteettömyys ja saavutettavuus vaikuttavat siihen, mihin esimerkiksi näkövammaisilla on mahdollisuus osallistua. Sosiaalinen ympäristö sisältää päivittäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen, erilaiset sosiaaliset ryhmät ja verkostot sekä yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet ja resurssit. Kulttuuriset ja yhteiskunnalliset odotukset ohjaavat ihmisen toiminnallisia valintoja ja sosiaalista vuorovaikutusta. Institutionaalinen ympäristö käsittää yhteiskunnan rakenteiden, esimerkiksi koulujärjestelmän sekä

sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän, organisoinnin sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti ja lainsäädännöllisesti. Siihen liittyy vahvasti toiminnallinen oikeudenmukaisuus, jonka edistäminen on toimintaterapeutin tehtävä yhteiskunnallisella tasolla. (Law ym. 2002: 30–55.) Opinnäytetyössä huomion kohteena on koiran merkitys perheen sisäiseen vuorovaikutukseen ja näkövammaisen nuoren muihin sosiaalisiin kohtaamisiin. Sen lisäksi tarkastellaan kulttuurisia tapoja ja ihmisten suhtautumista koiran läsnäoloon sekä yhteiskunnallisten käytäntöjen vaikutusta nuoren elämään, kun koira ei saa ottaa kaikkialle mukaan.

4 Menetelmät ja toteutus

4.1 Aineiston keruu

Aineisto hankittiin laadullisen tutkimuksen menetelmällä teemahaastattelulla, joka tarkoittaa sitä, että haastatteluun on ennalta valittu keskeisiä teemoja, joista esitetään tarkentavia kysymyksiä. Haastattelun etu kyselyyn verrattuna on joustavuus, koska haastattelija voi selventää ilmaisuja ja keskustella haastateltavan kanssa sekä muuttaa kysymysten järjestystä. Laadullisen tutkimuksen haastattelua ei pidetä tietokilpailuna, ja haastattelun onnistumisen kannalta onkin perusteltua antaa kysymykset etukäteen haastateltaville. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 85–87.) Teemahaastattelu menetelmänä tarkoittaa raamit haastattelulle, mutta jätti kuitenkin tilaa vapaalle kerronnalle ja tarkentaville kysymyksille.

Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina niin, että nuoret ja heidän vanhempansa haastateltiin erikseen. Ryhmähaastattelu menetelmänä tarkoittaa haastattelijan ylläpitämää ryhmäkeskustelua, joka mahdollistaa erilaisten näkökulmien esille tulemisen sekä monipuolisen ja rikkaan aineiston (Mäntyranta & Kaila 2008). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tilastollisten yleistysten sijaan kuvaamaan jotain ilmiötä, joten on tärkeää, että haastateltavat valitaan harkitusti, ja että heillä on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 98). Kovin suuressa ryhmässä keskustelun tallentaminen voi olla vaikeaa ja keskustelu voi tyrehtyä ihmisten suuren määrän vuoksi. Rennomman ilmapiiriin luomisessa ja monipuolisemman keskustelun virittämiseksi kaksi haastattelijaa voi onnistua paremmin kuin yksi. (Eskola & Suoranta 2000: 96–97.) Ryhmä voi olla sosiaalinen tuki, ja ryhmähaastattelussa voi olla rennompaa puhua kuin

yksilöhaastattelussa, jos ryhmähenki on hyvä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkimuksen kohderyhmänä olivat näkövammaiset nuoret ja heidän vanhempansa, joilla on perheissään terapiakoira, joten heillä on kokemusta terapiakoiran merkityksestä nuoren osallistumiseen ympäristöönsä. Haastattelimme kolmea nuorta ja viittä vanhempaa.

Haastattelukysymykset jäsennettiin toimintaterapian viitekehyksen, kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin, mukaan teemoittain. Teemahaastattelussa kysymykset toimivat ikään kuin käsikirjoituksena, mutta eivät kuitenkaan sitoneet haastattelun kulkua. Kysymykset asetettiin suoraan viitekehyksen alle ja stilisoitiin ymmärrettävämpään muotoon. Haastattelutilanteista luotiin mahdollisimman luonnollisia ja rentoja. Näkövammaiset nuoret saivat oleilla lattiatyynyillä mukavassa asennossa. Koirien läsnäolo nuorten haastattelussa toi rentoutta tilanteeseen. Perheet ehtivät tutustua tapahtumapäivänä toisiinsa ja opinnäytetyön tekijöihin ennen haastatteluja. Haastattelujen tallentaminen tallennuslaitteelle mahdollistaa sen, että aineistoa käsitellessä siinä säilyisi mahdollisimman tarkka käsitys sanotusta asiasta (Kylmä & Juvakka 2012: 111). Opinnäytetyön haastattelut tallennettiin kolmelle tallennuslaitteelle, joiden toimivuus oli varmistettu etukäteen.

4.2 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijaa kiinnostavaa aineistoa tulee usein runsaasti, ja tärkeää onkin pitäytyä siinä, mikä materiaalissa liittyy juuri kyseisen tutkimuksen tarkoitukseen ja tutkimustehtävään. Aineiston jäsentelyn ja erottelun vaiheesta käytetään nimitystä aineiston litterointi tai koodaaminen. Litteroinnin jälkeen luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään erilleen kerätty aineisto. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 104–105.) Haastattelujen tallenteet litteroitiin eli purettiin opinnäytetyön tekijöiden omille tietokoneille tekstin muotoon. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä noin kolme tuntia. Sanatarkan kirjoittamisen jälkeen tekstistä jäsenneltiin opinnäytetyön kiinnostuksen kohteen mukaisesti edelleen analysoitava aineisto. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, millainen merkitys terapiakoiralla on näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristöönsä. Litteroitua tekstiä oli 30 sivua fonttikoolla 11 ja rivivälillä 1.

Aineisto analysoitiin teorialähtöisen eli deduktiivisen sisällönanalyysin avulla. Aikaisemman tiedon perusteella luotu valmis teoria tai malli ohjaa aineiston analyysia. Tutkimuksen kohteena olevat käsitteet määritellään tuon teorian mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 110.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä muodostetaan ensin analyysirunko,

joka sisältää ilmaisuja aineistosta erilaisten luokitusten ja kategorioiden alla. Aineiston alkuperäisilmauksista muodostetaan pelkistettyjä ilmauksia, joiden kautta edetään alaluokkiin ja edelleen yläluokkiin ja pääluokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 127–131.) Taulukossa 1 on esimerkki vastausten analyysistä.

Taulukko 1. Esimerkki opinnäytetyön aineiston analyysirungosta teorialähtöisestä sisällönanalyysistä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 130 mukailen). Taulukossa alkuperäisilmaisut on merkitty niin, että N=nuori ja V=vanhempi.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Mä oon tosi pitkään ollut semmoinen, et mä en oikein uskalla sanoa vastaan, mutta kun koira tuli, sit tietenk oppi käskemään ja siitä nousi ensinnäkin semmoinen, et ok mulla on auktoriteetti, et mä voi sanoa vastaan ja myös sitä kautta itsekunnioitus, että alko uskaltaa sanoa vastaan. N	Koiran hallinta lisää itsekunnioitusta. Uskaltaa sanoa vastaan.	Itsetunnon vahvistuminen	Affektiivinen	Ihminen
Mä väittäisin, että kun sä tuut eläimen kanssa toimeen ja sä pystyt tavallaan hallita sitä, niin se eittämättä vaikuttaa itsetuntoon ja semmoiseen minäkyvykkyyteen ja näkemyksiin tai tunteeseen, että mihin sä pystyt ja mihin sä pystyt vaikuttaa. V	Eläimen kanssa toimeen tuleminen vaikuttaa itsetuntoon. Vaikutus minäkyvykkyyteen. Vaikutus pystyvyyden ja vaikuttamisen tunteeseen.			
Vaikka se on aidattu piha, ni ylipäänsä nuori on rohkeammin pihalla, kun se tietää, että se ei ole yksin, kun koira on siinä. V	Koiran läsnäollessa nuori on rohkeammin pihalla.	Rohkeuden lisääntyminen		
Tämä koira on ainakin rohkaistanut mua tosi paljon liikkumaan ulkona. Mä en siis uskaltanut liikkua yhtään ulkona yksin, ennen kuin mä sain tän koiran. N	Koira rohkaisee liikkumaan ulkona.			
Heti, kun tämä koira tuli, niin mä sain sen voiman, että mä pystyn liikkua yksin ja että mä uskallan liikkua yksin. Niin nyt mä oon todella paljon enemmän uskaltanut esim. käymään kaupassa. N	Koiran myötä pystyy liikkumaan yksin. Uskaltaa liikkua yksin. Uskaltaa käydä kaupassa.	Itsenäinen liikkuminen	Itsestä huolehtiminen	Toiminta
Kun koira tuli, niin silloinhan ensimmäistä kertaa nuori itse käveli kotoa kaverille. V	Koiran myötä nuori käveli yksin kaverin luo.			
Ulkona liikkumiseen siis tosi paljon. Nuori liikkuu kodin ulkopuolella lähiympäristössä itsenäisesti, käy kaupassa itsenäisesti. V	Itsenäinen liikkuminen kodin ulkopuolella. Kaupassa käynti itsenäisesti.			
Se koira on toiminut semmoisena, että kun kaikki huolehtii ja haluaa huolehtia siitä, niin myös siitä koirasta ehkä kommunikoi eri tavalla ja se ehkä vie sit siihen, että niistä toisistakin asioista kommunikoi. N	Koirasta huolehtiminen yhdessä lisää kommunikointia.	Kommunikoinnin lisääntyminen	Sosiaalinen	Ympäristö
Se haluaa joka ilta lähtee aina mun kanssa lenkille. Tunnin lenkki tehdään ja se puhuu mulle siinä lenkin aikana sellaiset asiat, mitkä ihan varmaan olisi jäänyt puhumatta, jos ei me oltaisi menty. V	Yhteinen lenkki lisää kommunikointia.			
Se on ollu semmonen yhteen hitsaava juttu tuo koira meidän perheessä. N	Koira hitsaa perhettä yhteen.	Yhdistää perhettä		
Se on kyllä koko perheelle semmoinen yhteinen tärkeä yhdistävä tekijä se koira. V	Koira yhdistää perhettä.			

Opinnäytetyössä jo haastattelukysymykset asetettiin kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin alle, joten haastatteluaineistosta oli luontevaa muodostaa teorialähtöinen analyysirunko. Analyysirungon pääluokiksi valittiin kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin osa-alueet ihminen, toiminta ja ympäristö. Yläluokat muodostettiin näihin osa-alueisiin liittyvistä käsitteistä. Aineistosta tuli 85 alkuperäisilmaisua, 148 pelkistettyä ilmaisua, 29 alaluokkaa, 11 yläluokkaa sekä 3 pääluokkaa.

5 Terapiakoira näkövammaisen nuoren apuvälineenä

Opinnäytetyön haastatteluaineisto jäsennettiin kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin mukaan. Vastausten tulkinnessa ei eritellä nuorten ja vanhempien vastauksia, koska molempien ryhmien haastatteluaineisto on samankaltainen. (ks. Taulukko 1)

5.1 Nuoren valmiuksien ja motivaation vahvistuminen

Haastatteluaineistossa ihmisen affektiivisiin valmiuksiin liittyviä asioita ovat nuoren itsetunnon vahvistuminen, tunteiden herättäminen, rauhoittava vaikutus, ahdistuksen lievittyminen ja rohkeuden lisääntyminen. Haastateltavien mukaan se, että nuori tulee koiran kanssa toimeen ja saa siitä hallinnan tunnetta, vaikuttaa nuoren itsetuntoon ja pysyvyyden kokemukseen niitä vahvistavasti. Kun nuori on opetellut käskemään koiraa ja olemaan sille auktoriteetti, sen myötä nuoren itseluottamus ja itsekunnioitus ovat vahvistuneet.

Haastateltavien mukaan koira on osa perhettä, ja se herättää nuorissa perheenjäsenten lailla paljon erilaisia tunteita: iloa, surua, vihaa, huolta, onnellisuuden, hellyyden, turvallisuuden ja energisyyden tunteita. Koiralla ja nuorella on erityinen suhde, ja koira on luotettava ystävä, joka ei kiusaa eikä petä. Haastateltavan mukaan koira tunnistaa, kun nuorella on huolia, ja se lohduttaa muun muassa niin, että tulee nukkumaan nuoren viereen ja halaa samalla tassuillaan. Eräs haastateltava kertoi, että koira tarkistelee päivittäin, onhan nuorella kaikki hyvin. Koiran läsnäolo ja sen pajaaminen rauhoittavat nuorta ja tuovat mielihyvää. Haastateltavien mukaan nuoren hermosto rauhoittuu, kun hän makaa koulupäivän jälkeen koiran kanssa lattialla. Nuoren ahdistus lievittyy, kun

koira on läsnä. Koiran kanssa nuorella ei ole sosiaalista painetta, jota ihmisten seurassa on. Koira on tuonut nuorelle rohkeutta jutella vieraampienkin ihmisten kanssa. Nuori uskaltaa tulla yksin koulusta kotiin, kun koira on kotona häntä vastassa. Haastattelut kertoivat, että heitä harmittaa, kun terapiakoira ei saa olla mukana esimerkiksi koulussa, harrastuksissa, ravintolassa tai sairaalassa, jossa koirasta olisi paljon henkistä tukea nuorelle.

Kognitiivisiin valmiuksiin aineistossa liittyy keskittymiskyvyn vahvistuminen. Haastatteluun osallistuneiden mielestä koiran läsnäolo auttaa nuorta keskittymään paremmin päivittäisiin toimintoihin, esimerkiksi läksyjen tekemiseen, syömiseen tai vapaa-ajan toimintoihin kotona. Nuoren keskittymistä ja oppimista helpottaa se, kun koira on hänen seuranaan kuuntelemassa, kun nuori lukee ääneen tai soittaa soitinta. Keskittymistä parantaa myös nuoren rentoutuminen, kun hän kuulee, kuinka koira kuorsaa hänen vieressään.

Aineistossa jaksamisen lisääntyminen kuuluu ihmisen fyysisiin valmiuksiin, mutta sen lisäksi se tarkoittaa myös psyykkisten voimavarojen vahvistumista. Jaksamisen lisääntyminen liittyy siis myös affektiivisiin valmiuksiin ja ihmisen henkisyteen, kun koiran läsnäolo lohduttaa sekä motivoi nuorta ponnistelemaan enemmän. Haastattelujen mukaan koiran läsnäolo tuo nuorelle energiaa ja voimia, mikä onkin tärkeä voimavara arjessa, kun nuori palautuu koulupäivän rasituksesta. Koira on ollut merkittävä apu nuoren kuntoutumisessa sairauden jälkeen.

Ihmisen henkisyteen aineistossa liittyy motivaation lisääntyminen. Haastatteluissa kävi ilmi, että koira lisää nuoren itseohjautuvuutta ja tahtoa toimia itsenäisesti. Koiran myötä nuori on motivoitunut olemaan yksin kotona sekä liikkumaan itsenäisesti. Nuori haluaa tehdä koiraan liittyviä hoitotoimenpiteitä, mikä lisää nuoren motivaatiota tehdä enemmänkin kuin minimivaatimus olisi. Haastattelujen mukaan koiran läsnäolo innostaa nuorta tekemään monenlaisia asioita, myös pyydettyjä velvollisuuksia, minkä haastattelut kokivat merkitykselliseksi nuoren itsenäistymisen kannalta.

5.2 Itsestä huolehtimisen, tuottavuuden ja vapaa-ajan toiminnot

Haastattelut osoittavat, että koiran merkitys nuoren vapaa-aikaan on merkittävä. Virallisiin harrastuksiin koiraa ei saa ottaa mukaan, mutta muuten nuori viettää vapaa-aikaa paljon koiransa kanssa. Haastatteluun osallistuneiden mielestä toiminnot, joita nuori

koiran kanssa tekee, tuottavat hänelle mielihyvää. Nuori käy koiran kanssa ulkoilemassa niin yksin, yhdessä perheen kuin kavereidenkin kanssa. Koira tuo iloa, läheisyyttä ja turvaa, kun sen kanssa voi keksiä uutta tekemistä, leikkiä tai esimerkiksi rentoutua koulusta kotiin tultaessa. Koiran läsnäolo on vaikuttanut positiivisesti myös kaverisuhteisiin vahvistaen niitä. Koiran myötä kaverisuhteisiin on syntynyt erilaisia tapoja ja rituaaleja.

Aineistossa työn ja tuottavuuden osa-alueeseen liittyy kotitöiden ja läksyjen tekeminen. Haastatteluista ilmeni, että koiran hoitamisen katsottiin kuuluvan perheen kotitöihin. Nuori esimerkiksi osallistuu koiran kynsien leikkaamiseen ja turkin pesemiseen sekä huolehtii sen ruokinnasta ja harjaamisesta. Koirasta huolehtiminen vahvistaa nuoren vastuuntuntoa sekä lisää ymmärrystä ja kykyä huolehtia myös itsestä. Haastattelusta nousi myös esimerkki siitä, kuinka koira auttaa nuorta arkipuuhiissa nuolemalla lautasesta puuron rippeet, ja näin helpottaa tiskausta. Läksyjen tekeminen onnistuu haastattavien mielestä paremmin, kun koira on nuoren lähetyvillä. Haastateltavat kertoivat, kuinka nuori on esimerkiksi oppinut lukemaan tai englannin kielen taito on vahvistunut, kun nuori on harjoitellut niitä koiralle.

Itsestä huolehtimisen osa-alueeseen aineistossa kuuluvat yksin liikkumisen tukeminen, asioiden hoitaminen itsenäisesti sekä pukeutuminen ja syöminen. Haastatteluissa ilmeni, että koiran tultua perheeseen nuoren itsenäinen liikkuminen on mahdollistunut. Aiemmin nuori ei välttämättä liikkunut yksin kodin ulkopuolella laisinkaan. Koiran tuoman itsevarmuuden ja rohkeuden myötä nuoren liikkuminen on lisääntynyt myös ilman koiraakaan, valkoisen kepin kanssa.

Osa haastateltavista kertoi, että itsenäisen liikkumisen mahdollistuttua myös kaupassa käyminen ilman aikuista onnistuu. Nuori voi itsenäisesti käydä tutussa lähikaupassa, jonne myös terapiakoira on tervetullut. Haastateltavien mielestä merkityksellistä itsenäisessä liikkumisessa on myös se, ettei nuori tarvitse liikkumiseen aina taksia, vaan hän pääsee esimerkiksi kavereiden luokse helposti kävellen tai julkisilla kulkuvälineillä. Tak-silla liikkumiseenkin koira on tuonut tukea ja mielekkyyttä.

Itsestä huolehtimiseen aineistossa liittyvät myös syöminen ja pukeutuminen. Haastatteluista ilmeni, ettei koiran merkitys tällä osa-alueella ole suurta, mutta terapiakoiralle voidaan opettaa yksilöllisesti taitoja, jotka helpottavat juuri kyseisen nuoren arkea. Yhdellä nuorella koira on apuna vaatteiden riisumisessa. Haastateltavien mukaan joskus koira haluaa estää nuoren pukeutumisen makaamalla kenkien päällä tai viemällä vaattekappaleen toiseen huoneeseen, jolloin nuoren on ollut vaikeaa löytää niitä. Syömisen

osalta haastatteluista nousi esille, että koiran allergiat ovat opettaneet nuoren syömään erittäin siististi.

5.3 Koiran merkitys nuorelle eri ympäristöissä

Fyysiseen ympäristöön aineistossa liittyy yksin kotona olemisen mahdollistuminen. Haastatteluun osallistuneiden mielestä perheen arki helpottuu, kun nuori pystyy olemaan yksin kotona koiran kanssa. Nuoren itsenäisen liikkumisen alue laajentuu, kun nuori voi liikkua yksin koiran kanssa myös kodin ulkopuolisessa ympäristössä, esimerkiksi kauppaan ja kavereiden luo. Haastateltavien mukaan nuoren osallistumista ympäristöönsä rajoittaa se, että terapiakoira ei saa ottaa kaikkialle mukaan.

Sosiaaliseen ympäristöön aineistossa kuuluvat muiden ihmisten myönteinen suhtautuminen, perheenjäsenten vuorovaikutuksen vahvistuminen, sosiaalisten tilanteiden helpottuminen ja avustajan tarve. Haastateltavien mukaan nuorta tukee muiden ihmisten myönteinen suhtautuminen koiraan. Nuorelle läheiset ihmiset toivovat, että koira tulee mukaan, ja sen läsnäolo ja läheisyys on merkittävää myös muille kuin perheenjäsenille. Koiran läsnäolo vahvistaa perheenjäsenten vuorovaikutusta, kun kommunikointi ja yhteistyö perheenjäsenten kesken lisääntyvät. Haastatteluissa tuli ilmi, että perheen yhteiset koiralenkkit yhdistävät perhettä, kun nuoret saavat vanhemmiltaan huomiota ja voivat kertoa vanhemmilleen asioita, jotka muuten saattaisivat jäädä kertomatta. Kun näkövammaisen nuori ei koiran myötä tarvitse aina vanhempia avukseen, nuoruuteen kuuluva itsenäistyminen mahdollistuu, ja se tekee hyvää myös nuoren ja vanhempien keskinäiselle suhteelle. Haastateltavien mukaan koirien yhdessäolon seuraaminen mallintaa nuorelle yhdessä oloa ja tuo iloa ja energiaa koko perheelle.

Haastateltavat kertoivat, että koira helpottaa näkövammaisen nuoren kohtaamista muiden ihmisten kanssa. Koiran avulla nuoren kokema sosiaalinen paine ja ahdistus sosiaalisissa tilanteissa helpottuvat. Muiden ihmisten on myös helpompi lähestyä näkövammaista nuorta, kun hänellä on terapiakoira mukanaan. Nuorta tukee se, että koira tulee toimeen kaikkien ihmisten kanssa. Haastatteluissa tuli esille, että koiran myötä nuori on aktiivisempi osallistumaan ryhmiin ja yhteisöihin, joissa on nuorelle mielekästä vapaa-ajan toimintaa. Haastateltavien mukaan jollekin nuorelle koiran läsnäolo koululuokassa olisi avuksi siellä liikkumiseen, kun taas jollekin nuorelle koira olisi siellä enemmänkin psyykinen ja sosiaalinen tuki.

Aineistossa terapiakoiran vaikutus nuoren henkilökohtaisen avustajan tarpeeseen näkyy kahtalaisesti. Haastateltavien mukaan osalla nuorista avustajan tarve ei ole niinkään muuttunut, koska avustaja on nuoren mukana koulussa ja harrastuksissa, joihin koira ei saa tulla tai ei pysty osallistumaan, esimerkiksi pallopeleihin. Syyksi kerrottiin myös se, että nuorella ei ole tällä hetkellä tarvetta henkilökohtaiseen avustajaan vapaaajallaan. Toiset haastateltavat kokivat, että terapiakoiran läsnäolo täydentää ja vähentää avustajan tarvetta. Nuori voi käyttää avustajatunteja hänelle mielekkääseen tekemiseen, esimerkiksi shoppailuun. Koiran myötä nuori ei tarvitse avustajaa kotona iltapäivisin, liikkua paikasta toiseen ja niissä paikoissa, joihin koira saa tulla nuoren mukana.

Kulttuurista ympäristöä aineistossa edustavat ympäristön asenteet ja kulttuuri, jotka eivät aina tue näkövammaista nuorta, kun hän liikkuu terapiakoiran kanssa. Haastateltavat kertoivat, että vieraatkin ihmiset ovat kiinnostuneita koirasta ja haluavat antaa sille huomiotaan, mikä voi olla haitallista koiran ja nuoren yhteistyön sujuvuuden kannalta. Kun koira on valjaissa, kaikki ihmiset eivät ymmärrä sitä, että koira on silloin töissä, eikä sitä saa häiritä.

Institutionaaliseen ympäristöön aineistossa liittyy arjen haasteellisuus, kun terapiakoiralla ei ole virallista opaskoiran statusta. Tämä liittyy toiminnalliseen oikeudenmukaisuuteen, kun näkövammaisilla nuorilla ei ole yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua sen vuoksi, että terapiakoira ei saa tulla kaikkialle mukaan, vaikka se on merkityksellinen apuväline nuorelle. Haastateltavat toivat esille, että jos terapiakoiralla olisi opaskoirastatus/valjaat ja sen myötä lupa liikkua nuoren mukana kaikkialla, nuori pystyisi harjoittelemaan etukäteen taitoja, joita hän tarvitsee, kun hän aikuisena hankkii opaskoiran.

6 Pohdinta

6.1 Tulosten tulkinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää näkövammaisten nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia. Opinnäytetyöllä haettiin vastauksia kysymykseen, millainen merkitys terapiakoiralla on näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristöönsä. Olennaista opinnäytetyössä oli tuoda esiin nuorten ja vanhempien omakohtainen kokemus

siitä, että terapiakoiralla on positiivinen merkitys nuoren elämään kokonaisvaltaisesti. Koiran myönteinen merkitys näkyy aineistossa kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malliin peilaten kaikilla sen osa-alueilla. Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että terapiakoiralla on monella tapaa näkövammaisen nuoren osallisuutta ja osallistumista tukeva ja hyödyttävä vaikutus. Vanhempien ja nuorten kokemukset tukivat toisiaan (ks. Taulukko 1). Haastatteluista nousi arvokasta tietoa siitä, että perheen terapiakoiralla on myönteinen merkitys nuoren kokemukseen itsestään, hänen toimijuuteensa ja osallistumiseensa kotona ja kodin ulkopuolisessa ympäristössä. Sekä nuorten että vanhempien haastatteluissa tuli esille, että perheen terapiakoira on merkityksellinen ja tärkeä näkövammaiselle nuorelle, mutta myös koko perheelle ja lähipiirille. Tuore tutkimuskatsaus osoittaa, että kumppanuus hyötykoiran kanssa voi vaikuttaa positiivisesti vammaisen ihmisen osallistumiseen monilla päivittäisen elämän osa-alueilla. Katsauksessa tulee ilmi, että hyötykoiran myönteinen merkitys yltää myös vammaisen henkilön perheeseen. (Futeran ym. 2022.)

Näkövammaiset nuoret kohtaavat haasteita osallistumisessaan erilaisiin toimintoihin, kuten liikkuminen, kotielämä, ihmissuhteet sekä harrastukset. Haasteet vaikeuttavat nuoren itsenäistymistä. (Salminen & Karhula 2014: 275.) Itsenäinen liikkuminen on näkövammaisten nuorten yksi suurimmista haasteista (Salminen 2013: 14). Opinnäytetyössäkkin tuli esille haastateltavien kokemuksista itsenäisen liikkumisen haasteet. Opinnäytetyön tulosten mukaan koiran tuoman rohkeuden ja pystyvyyden myötä nuoren itsenäinen osallistuminen ympäristöönsä on laajentunut ja yhdenvertaisuus yhteiskunnassa lisääntynyt. Haastateltavien mukaan koira lisää nuoren motivaatiota, itseohjautuvuutta ja tahtoa toimia itsenäisesti. Koiran myötä nuori on motivoitunut olemaan yksin kotona sekä liikkumaan itsenäisesti. Koiran läsnäolo auttaa nuorta keskittymään paremmin päivittäisiin toimintoihin, esimerkiksi läksyjen tekemiseen. Haastatteluissa ilmeni, että terapiakoira on nuorelle merkittävä psyykinen ja emotionaalinen tuki; se rauhoittaa ja luo turvallisuuden tunnetta.

Opinnäytetyön tulosten mukaan näkövammaisen nuoren sosiaalisessa ympäristössä perheen terapiakoiralla on suuri merkitys. Koiran läsnäolo helpottaa sosiaalisia tilanteita ja vahvistaa perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Myös avustajakoiriin liittyvän kirjallisuuskatsauksen mukaan koiralla on merkittävät vaikutukset sosiaaliseen vuorovaikutukseen, psyykkiseen hyvinvointiin, emotionaaliseen toimintaan, itsetuntoon ja elinvoimaisuuteen (Rodriguez 2020). Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan virallisten hyötykoirien käyttäjät kokevat, että heidän terveyteensä liittyvä elämänlaatu ja hyvin-

vointi ovat parantuneet koiran myötä merkittävästi. Myös heidän fyysinen aktiivisuutensa on lisääntynyt. Tutkimukseen osallistuneista 67 prosenttia viettää koiran myötä aiempaa enemmän aikaa kodin ulkopuolella ja 61 prosenttia viettää enemmän aikaa sosiaaliseen toimintaan. Tutkimuksessa todetaan, että hyötykoirien käyttö voi vähentää terveyden- ja sosiaalihuollon tarvetta ja lisätä niiden käyttäjien itsenäisyyttä. (Lundqvist & Levin & Roback & Alwin 2008.)

Opinnäytetyön tulosten perusteella näkövammaisen nuoren ympäristö voi tukea häntä, kun hän harjoittelee toimimaan itsenäisemmin terapiakoiran avulla. Toisaalta ympäristö voi olla myös nuoren toimijuutta rajoittava tekijä. Ensinnäkin terapiakoira ei saa kulkea nuoren mukana kaikkialle, ja toisekseen ihmisillä ei ole riittävästi tietoa siitä, miten näkövammaisen ihmisen apuna olevaa koiraa kuuluisi lähestyä. Haastatteluissa tuli esille, että perheet kokevat myönteisenä sen, kun muut ihmiset ovat kiinnostuneita terapiakoirasta ja lähestyvät näkövammaista nuorta helpommin, kun hänellä on koira mukanaan. Systemaattisessa katsauksessa todetaan samankaltaista, että ihmiset lähestyvät hyötykoirien käyttäjiä useammin julkisesti, kun koira on mukana. Hyötykoiran mukana olo edesauttaa sekä vammaisten lasten että aikuisten sosiaalista vuorovaikutusta. (Winkle & Crowe & Hendrix 2012.)

Kielteisenä opinnäytetyön haastateltavat kokivat sen, kun ihmiset koskettavat koiraa ilman lupaa silloin, kun se työskentelee näkövammaisen nuoren apuna, esimerkiksi julkisissa kulkuneuvoissa ja taksimatkoilla. Tällöin koiran työnteko voi häiriintyä niin, että sen tarkkaavuus herpaantuu ja nuoren turvallisuuden tunne vaarantuu. Australialainen tutkimuskatsaus tukee opinnäytetyön tuloksia ympäristön tuen merkityksestä hyötykoiran käyttäjän osallistumiseen. Katsauksessa todetaan, että yhteiskunnan asenteet hyötykoiria kohtaan vaikuttavat niiden käyttäjien yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen osallistumiseen. Ympäristön kielteiset asenteet ja ymmärryksen puute vaikeuttavat vammaisen henkilön pääsyä yleisiin tiloihin koiran kanssa. (Futeran ym. 2022.) Olisikin tärkeää lisätä ihmisten tietoisuutta ja julkista keskustelua siitä, miten koiran kanssa liikkuvaa näkövammaista ihmistä tulisi lähestyä.

6.2 Opinnäytetyöprosessi

Yhteistyön aloitus Sokeain lasten tuki Ry:n kanssa oli sujuvaa, ja opinnäytetyön aihetta ideoitiin yhdessä yhdistyksen kanssa. Sokeain lasten tuki Ry järjestää lomatoimintaa näkövammaisille lapsille perheineen, joten oli luontevaa toteuttaa opinnäytetyön aineis-

ton hankinta yhdessä heidän järjestämistään tapahtumista. Huolellisesti tehty opinnäytetyön suunnitelma aikatauluineen oli hyvä tuki koko prosessin ajan. Tapahtumaan osallistuville tiedotettiin etukäteen opinnäytetyön toteutuksesta tapahtumassa (Liitteet 1 ja 2), ja tapahtuman alkaessa perheiltä kysyttiin halukkuutta osallistua haastatteluihin, myös kirjallisen tiedote- ja suostumuslomakkeen avulla (Liite 1). Haastatteluihin osallistui kolme nuorta ja viisi vanhempaa.

Opinnäytetyön keskeisenä teoriana toimi kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli CMOP-E. Mallin pohjalta muodostettiin teemahaastattelun runko sekä jäsennettiin analyysin tulokset. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina niin, että nuoret ja vanhemmat olivat eri ryhmissä. Tällaiseen toteutukseen päädyttiin, jotta nuorilla ja vanhemmilla olisi mahdollisuus puhua sellaisistakin kokemuksista, joista ei välttämättä halua tai pysty kertomaan perheenjäsenen läsnä ollessa.

Opinnäytetyössä käytettiin laadullisia tutkimusmenetelmiä, koska tarkoituksena oli ymmärtää näkövammaisten nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia. Teemahaastattelussa edetään valittujen teemojen ja tarkentavien kysymysten varassa, mutta menetelmän vapaamuotoisuus ja joustavuus antaa tilaa puhua aihepiiristä varsin vapaasti. Ryhmähaastattelun arvo menetelmänä perustuu siihen, että se saa haastateltavat keskustelemaan asioista, jotka saattaisivat jäädä kahdenkeskisessä haastattelussa ulkopuolelle. (Puusa 2020: 112–116.)

Haastattelujen toteutus ja aikataulutus tapahtumassa suunniteltiin etukäteen, ja siinä pyrittiin mahdollistamaan haastateltavien optimaalinen jaksaminen ja vireystila sekä tutustuminen toisiinsa ja opinnäytetyön tekijöihin ennen haastatteluja. Vanhempia haastateltiin päivällä, ja heidän kertomansa mukaan ryhmähaastattelu oli kokemuksena terapeutin. Nuorilla oli mahdollisuus purkaa energiaa ja jännitystä toiminnan kautta ennen haastattelua, joka toteutettiin vasta illemmalla, jolloin he jaksoivat keskittyä hyvin haastattelutilanteessa.

Aineiston analyysitavaksi valittu teorialähtöinen sisällönanalyysi toimi linkkinä aineiston ja opinnäytetyötä ohjaavan toimintaterapian teorian välillä. Koska jo haastattelurunko oli muodostettu kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin käsitteiden mukaan, oli luonteva jatkumo analysoida haastatteluaineisto teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla.

6.3 Eettiset näkökulmat ja luotettavuus

Tämän opinnäytetyön luotettavuutta lisää se, että siinä noudatettiin yleisiä hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksia sekä ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Hyvän tieteellisen tutkimuksen mukaisesti opinnäytetyössä noudatettiin rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta, sekä sitä varten hankittiin tarvittavat tutkimusluvut. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 6.) Luotettavuutta voidaan lisätä kuvaamalla tutkimustilanne, tutkimusympäristö sekä mahdolliset erityistekijät, jotka ovat voineet vaikuttaa tutkimustuloksiin. Tutkijan tulee myös kuvata omaa osallisuuttaan tutkimustilanteessa osoittaakseen sen mahdollinen vaikutus tuloksiin. (Aaltio & Puusa 2020: 184–185.) Toinen opinnäytetyön tekijöistä toimii Sokeain lasten tuki Ry:n hallituksessa, mutta sillä ei ole merkitystä opinnäytetyön luotettavuuden kannalta. Yhdistys järjestää lomatoimintaa näkövammaisille lapsille perheineen, eikä yhdistyksellä esimerkiksi ole rahankeräyslupaa.

Luotettavuutta lisää myös se, että haastateltavia tiedotettiin opinnäytetyöstä, haastattelusta, tietojen käsittelystä sekä haastattelijoiden vaitiolovelvollisuudesta. Haastateltavat osallistuivat opinnäytetyöhön vapaaehtoisesti ja allekirjoittivat tietoisin suostumuksen. (Liite 1.) Opinnäytetyötä varten haastateltavista kerättiin vain välttämättömät tiedot, joita käsitellään eettisten periaatteiden mukaisesti. Haastatteluaineisto säilytetään ja sitä käsitellään erityistä huolellisuutta noudattaen vain opinnäytetyöntekijöiden toimesta heidän omilla tietokoneillaan, kunnes opinnäytetyö on tarkistettu ja julkaistu lokakuussa 2022. Tämän jälkeen haastatteluaineisto hävitetään.

Opinnäytetyöhön osallistuneiden määrä oli pieni, mutta Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan pienikin määrä haastateltavia voi antaa paljon merkittävää tietoa (Hirsjärvi & Hurme 2001: 58). Laadullisessa tutkimuksessa aineistoja ei pyritä irrottamaan kontekstistaan, vaan niitä tulkitaan osana kontekstia. Haastattelu ympäristöstä pyritään luomaan mahdollisimman luonnollinen ja haastateltavien arkiympäristöä vastaava. Laadullisen tutkimuksen haastattelu nähdään vuorovaikutustilanteena, jossa ei voida täysin poistaa haastattelijan merkitystä aineiston muotoutumiseen. (Juhila 2021.) Opinnäytetyön tekijät pyrkivät luomaan haastatteluista luottamuksellisia vuorovaikutustilanteita ja mahdollistamaan kokemusten jakamisen aidosti ilman, että haastattelijoiden omat olemukset vaikuttivat tilanteessa liikaa.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisää se, että haastattelukysymykset (Liite 2) lähetettiin haastateltaville ennakkoon. Näin heillä oli mahdollisuus valmistautua haastatteluun ennalta, ja haastattelutilanne oli todennäköisesti rennompaa. Haastattelut äänitettiin, jotta kokemukset olivat todennettavissa ja kirjattavissa autenttisesti. Haastattelujen jälkeen nauhoitetun aineiston litterointi olisi hyvä tehdä nopealla aikataululla (Hirsjärvi & Hurme 2001: 185). Opinnäytetyön luotettavuuden kannalta olisi ollut tärkeää saada aineistoa litteroitua nopeammalla aikataululla kuin se tehtiin. Luotettavuutta lisää kuitenkin se, että aineiston analyysi ja litterointi suoritettiin kahden opinnäytetyön tekijän toimesta sekä se, että haastattelutallenteet kuunneltiin useaan kertaan litterointivaiheessa. Tämä varmisti sen, että kerrotut asiat kuultiin ja ymmärrettiin oikein. Opinnäytetyössä esimerkit alkuperäisilmauksista ja aineiston analyysi esitetään Taulukossa 1, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Haastateltavien kokemukset on tuotu rehellisesti esille, ja opinnäytetyön raportointi on toteutettu huolellisesti ja vastuullisesti. Luotettavuutta vahvistavat aikaisemmat tutkimustulokset, jotka tukevat opinnäytetyön tuloksia. Ohjaavat opettajat tukivat ja varmistivat prosessin luotettavuutta opinnäytetyön kaikissa vaiheissa, ja opinnäytetyön tekijät pyrkivät hyödyntämään ohjauksissa esitetyt rakentavat palautteet.

6.4 Päätelmät ja jatkosuositukset

Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella heräsi ajatus, että näkövammaiset nuoret hyötyisivät siitä, että he saisivat harjoitella koiran käyttöä apuvälineenä jo ennen täysi-ikäisyyttä. Toimintaterapeutti voi toimia näkövammaisten nuorten puolesta puhujana erilaisissa konteksteissa, ja jakaa tietoa opinnäytetyössä esille tulleista havainnoista. Näin toimintaterapeutti voi edistää näkövammaisten nuorten yhdenvertaisuuden ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Tutkimuskatsauksen mukaan yleisö tunnustaa laajasti hyötykoirien roolin yhteiskunnassa, mutta näyttöön perustuvat päätökset edellyttävät lisää laadukasta tutkimusta hyötykoirien arvosta vammaisille. Vammaispoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi onkin tärkeää, että vammaisia ihmisiä koskevaa tutkimustietoa kerätään systemaattisesti. (Audrestch ym. 2015.) Näkövammaisten ihmisten elämäkokemukset tarjoavat tärkeää tietoa päätöksentekijöille. Tutkimuskatsausten mukaan toimintaterapeutilla voi olla ratkaiseva rooli vammaisten osallistumisen edistämiseksi. Toimintaterapeutti voi hyödyntää näiden katsausten havaintoja hyötykoirien kokonaisvaltaisista myönteisistä vaikutuksista vammaisille, kun hän perustelee päättäjille suosituksiaan hyötykoirien käytöstä vammaisten apuvälineenä. (Futeran ym. 2022; Winkle ym. 2012.)

Opinnäytetyö osoittaa, että terapiakoira edesauttaa kokonaisvaltaisesti nuoren myönteistä olemisen kokonaisuutta ja lisää mielen tasapainoa. Myönteinen vaikutus voi myös ennalta ehkäistä näkövammaisen nuoren riskiä syrjäytyä tai eristäytyä yhteiskunnasta. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää jatkotutkimuksen aiheena. Olisikin hyödyllistä selvittää lisää näkövammaisten ihmisten omia kokemuksia sekä opaskoiran käyttäjien ja opaskoirakouluttajien kokemuksia esimerkiksi pitkittäistutkimuksen avulla. Jatkotutkimuksella voitaisiin mahdollisesti vaikuttaa valtakunnalliseen apuvälinesuositukseen opaskoiran saamisen ikärajan osalta. Kaikilla ei ole mahdollisuutta hankkia terapiakoiraa itse nuoren ollessa alle 18-vuotias, joten tilanne ei ole näkövammaisille nuorille yhdenvertainen.

Lähteet

Aaltio, Iiris & Puusa, Anu 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus. 177–188.

Audrestch, Hilary M. & Whelan, Chantelle T. & Grice, David & Asher, Lucy & England, Gary C. W. & Freeman, Sarah L. 2015. Recognizing the value of assistance dogs in society. *Disability and Health Journal*: 8 (4). 469–474.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

ETENE 2001. Terveysthuollon yhteinen arvopohja, yhteiset tavoitteet ja periaatteet. ETENE-julkaisu 1. <<https://etene.fi/documents/1429646/1559098/ETENE-julkaisu+1+Terveysthuollon+yhteinen+arvopohja%2C+yhteiset+tavoitteet+ja+periaatteet.pdf/4de20e99-c65a-4002-9e98-79a4941b4468>>. Viitattu 13.10.2021.

Finlex 2016/1285. Nuorisolaki. Annettu Helsingissä 21.12.2016. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285>>. Viitattu 12.10.2021.

Futran, Nicola & Mackenzie, Lynette & Wilkes-Gillan, Sarah & Dickson, Claire 2022. Understanding the participation outcomes for persons with disability when partnered with assistance dogs: A scoping review. *Australian Occupational Therapy Journal*: 69 (4). 475–492.

Herttuainen, Juha 2022. Asiantuntija. Nuuksio. Haastattelu 10.4.2022.

Herttuainen, Juha 1998. Opaskoirat. Helsinki: Opaskoirayhdistys.

Hiekkala, Sinikka & Kapanen, Hannu & Rajala, Eveliina & Venojärvi, Mika 2019. Avustajakoiran merkitys elämänlaadulle: fyysiselle, henkisellem ja sosiaaliselle hyvinvoinnille sekä henkilökohtaisen avustajan tarpeelle. *Invalidiliiton julkaisu R.28*. <<https://www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2019-04/AvustajakoiraRaportti.pdf>>. Viitattu 20.10.2021.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Ikäheimo, Kaija (toim.) 2013. Karvaterapiaa. Eläinavusteinen työskentely Suomessa. Helsinki: Solution Models House.

Juhila, Kirsi 2021. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/>>. Viitattu 17.10.2021.

Kennelliitto a. Kasvatus- ja kuntoutuskoirat. <<https://www.kennelliitto.fi/koirat/hyotykoirat/henkilokohtaiset-hyotykoirat/kasvatus-ja-kuntoutuskoirat>>. Viitattu 22.8.2022.

Kennelliitto b. Avustajakoirat.

<<https://www.kennelliitto.fi/koirat/hyotykoirat/henkilokohtaiset-hyotykoirat/avustajakoirat>>. Viitattu 12.10.2021.

Khanna, Anupama & Aikat, Ruby 2015. Correlation between Leisure Interests and Visual Function in people with partial and complete (acquired) visual impairment. *The Indian Journal of Occupational Therapy* 47 (1). 9–13.

Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2012. *Laadullinen terveystutkimus*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Lahtinen, Liisa. Näkemisen tukeminen arjessa. CP-LIITTO. <<https://cp-liitto.fi/naonkayton-tukeminen2/>>. Viitattu 11.8.2022.

Latvala-Sillman, Päivi 2018. *Työparina koira*. Helsinki: Sanasilta Oy.

Law, Mary & Polatajko, Helen & Baptiste, Sue & Townsend, Elizabeth 2002. *Core Concepts of Occupational Therapy*. Teoksessa Townsend, Elizabeth (toim.) *Enabling Occupation. An Occupational Therapy Perspective*. Revised Edition. Ottawa: CAOT Publications ACE. 29–56.

Lundqvist, Martina & Levin, Lars-Åke & Roback, Kerstin & Alwin, Jenny 2018. The impact of service and hearing dogs on health-related quality of life and activity level: a Swedish longitudinal intervention study. *BMC Health Services Research*: 18 (1). 497.

Lämsä, Anna-Liisa 2011. Mitä tarkoitamme nuorten masennuksella? Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.). *Mieli maasta. Masentuneen nuoren kohtaaminen ja tukeminen*. Jyväskylä: PS-Kustannus. 14–29.

Mielenterveystalo. Johdanto nuoruusikään.

<https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/nuorten_mielenterveysongelmat/Pages/Johdanto-nuoruusik%C3%A4%C3%A4n.aspx>. Viitattu 15.10.2021.

Mäntyranta, Taina & Kaila, Minna 2008. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*: 124(13). 1507–1513. <<https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2008/13/duo97349>>. Viitattu 16.9.2022.

Näkövammaisten liitto 2021. *Näkeminen ja näkövammaisuus*.

<<https://www.nkl.fi/fi/nakovammaisuus>>. Viitattu 21.10.2021.

Ojamo, Matti 2015. *Näkövammarekisterin vuosikirja 2014*. Helsinki: THL.

<<https://docplayer.fi/17702416-Nakovammarekisterin-vuosikirja-2014.html>>. Viitattu 13.10.2021.

Ojamo, Matti & Tolkkinen, Laura 2021. *Näkövammarekisterin vuosikirja 2020*.

Jyväskylä: THL. <<https://cms.nkl.fi/sites/default/files/2021-09/N%C3%A4k%C3%B6vammarekisterin%20vuosikirja%202020.pdf>>. Viitattu 9.10.2021.

Opaskoirakoulu 2021a. Mikä opaskoira on? <<https://www.opaskoirakoulu.fi/fi/mika-opaskoira>>. Viitattu 13.10.2021.

Opaskoirakoulu 2021b. Minulleko opaskoira? <<https://opaskoirakoulu.fi/fi/minulleko-opaskoira>>. Viitattu 10.8.2022.

Polatajko, Helene J. & Davis, Jane & Stewart, Deb & Cantin, Noèmi & Amoroso, Bice & Purdie, Lisa & Zimmerman, Daniel 2007a. Specifying the Domain of Concern: Occupation as core. Teoksessa Polatajko, Helene J. & Townsend, Elizabeth A. 2007: Enabling Occupation II: Advancing an Occupational Therapy Vision of Health, Well-Being & Justice through Occupation. Ottawa: CAOT Publications ACE. 13–36.

Polatajko, Helene J. & Backman, Catherine & Baptiste Sue & Davis, Jane & Eftekhar, Parvin & Harvey, Andrew & Jarman, Jennifer & Krupta, Terry & Lin, Nancy & Pentland, Wendy & Rudman, Debbie Laliberte & Shaw, Lynn & Amoroso, Bice & Connor-Schisler, Anne 2007b. Human Occupation in Context. Teoksessa Polatajko, Helene J. & Townsend, Elizabeth A. 2007: Enabling Occupation II: Advancing an Occupational Therapy Vision of Health, Well-Being & Justice through Occupation. Ottawa: CAOT Publications ACE. 37–62.

Puolanen, Piia & Lahtinen, Liisa 2019. CVI Finlad. Lapset. Näkövammaisten liitto. <nkl.fi/fi/cvi-finland>. Viitattu 11.8.2022.

Puusa, Anu 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus. 103–117.

Rodriguez, Kerri E. & Greer, Jamie & Yaticilla, Jane K. & Beck, Alan M. & O’Haire, Marguerite E. 2020. The Effects of assistance dogs on psychosocial health and wellbeing: A systematic literature review. PLoS One. 15 (12). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0243302>. Viitattu 21.8.2022.

Rudanko, Sirkka-Liisa 2011. Näkövammaisten kuntoutus, apuvälineet ja sosiaaliturva. Teoksessa Saari, Matti K. (toim.). Silmätautioppi. 6., uudistettu painos. Helsinki: Kandidaattikustannus. 485–510.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 16.9.2022

Salminen, Anna-Liisa 2013. Kuntoutus näkövammaisen nuoren itsenäistymisen tukena. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 82. Helsinki: KELA. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40182/Selosteita82.pdf?sequence=3>>. Viitattu 21.8.2022.

Salminen, Anna-Liisa & Karhula, Maarit E. 2014. Young persons with visual impairment: Challenges of participation. Scandinavian Journal of Occupational Therapy 21 (4). 267–276.

Sikkilä, Hannu 2011. Psykoanalyttinen psykoterapia nuorten masennuksen hoidossa. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.). Mieli maasta. Masentuneen nuoren kohtaaminen ja tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus. 30–57.

Sjöblom, Stina 2016. Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO 2010–2015 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016: 14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74810/Rap%20ja%20mui_2016-14_verkkoversio%20100316.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 20.8.2022.

Sokeain lasten tuki ry 2021. <<https://sokeainlastentuki.com/>>. Viitattu 12.10.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2020. Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille – Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162395/STM_2020_23_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y>. Viitattu 8.10.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Valtionapua haettavana avustajakoiratoiminnan kehittämiseen ja laajentamiseen. <[https://stm.fi/-/valtioneuvosto-haettavana-avustajakoiratoiminnan-kehittämiseen-ja-laajentamiseen](https://stm.fi/-/valtioneuvosto-haettavana-avustajakoiratoiminnan-kehittamiseen-ja-laajentamiseen)>. Viitattu 10.10.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispolitiikka. <<https://stm.fi/vammaispolitiikka>>. Viitattu 20.8.2022.

Terapiakoiraopetus Keteliini. Tietoa ja termistöä eläinavusteisesta työstä ja koira-avusteisista interventioista (Canine-Assisted Interventions CAI). <<https://www.keteliini.fi/elainavusteisuus2/>>. Viitattu 15.10.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.
<https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>. Viitattu 12.10.2021.

Vehmasto, Elina & Lipponen, Maija 2021. Eläinavusteinen psykososiaalinen kuntoutus. Duodecim: 137 (17). 1775–1780. <<https://www.duodecimlehti.fi/duo16383>>. Viitattu 1.12.2021.

Winkle, Melissa & Crowe, Terry K. & Hendrix, Ingrid 2012. Service dogs and people with physical disabilities partnerships: a systematic review. Occupational therapy international: 19 (1). 54–66.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.
<<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Lidm45237817222608>>. Viitattu 13.10.2021.

YK 2013. Definition of youth. <<https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>>. Viitattu 8.10.2021.

TIEDOTE OPINNÄYTETYÖSTÄ JA OSALLISTUJAN SUOSTUMUS

Hei, XXX-tapahtumaan osallistuvat perheet!

Teemme opinnäytetyömme yhteistyössä Sokeain lasten tuki Ry:n kanssa. Tavoitteenamme on tuottaa opinnäytetyöllä tietoa alle 18-vuotiaiden näkövammaisten nuorten ja heidän perheidensä kokemuksista, miten terapiakoiran läsnäolo vaikuttaa näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristössään.

Opinnäytetyöllä haemme vastauksia kysymykseen:

Miten näkövammaiset nuoret ja heidän vanhempansa kokevat terapiakoiran läsnäolon?

Opinnäytetyöhömmme sisältyvän laadullisen tutkimuksen osuuden toteutamme Koiramaisessa viikonlopussa haastattelujen muodossa. Haastattelemme teitä nuoria ja vanhempia erikseen. Viikonlopun tarkemman aikataulun saatte Maaritin kirjoittamasta ohjelmasta.

Opinnäytetyön tulosten pohjalta kirjoitamme artikkelin näkövammaisten nuorten ja heidän perheidensä kokemuksista terapiakoiran läsnäolosta omassa arjessaan. Artikkelia on tarkoitus julkaista muutamissa alan lehdissä.

Pyydämme teiltä suostumusta opinnäytetyöhön osallistumiseen. Tämä suostumus allekirjoitetaan vasta Koiramainen viikonloppu -tapahtumassa. Suostumukseen kirjoitettavien nimien lisäksi emme kerää teiltä muita henkilötietoja. Opinnäytetyöhön liittyen kerätyt tiedot käsittelemme luottamuksellisesti ja pidämme salassa. Poistamme haastatteluissa kertomastanne tunnistetiedot opinnäytetyössä, jotta kaikkien osallistujien anonymiteetti säilyy. Myöskään tapahtuman nimeä ja paikkaa ei mainita opinnäytetyössä.

Osallistuminen opinnäytetyöhön on vapaaehtoista. Teillä on milloin tahansa oikeus keskeyttää osallistuminen opinnäytetyöhön.

Vastaamme mielellämme opinnäytetyötä koskeviin kysymyksiin.

Ystävällisesti toimintaterapeuttiopiskelijat:

Senja Ilola Senja.Ilola@metropolia.fi ja

Julianna Rikonen Julianna.Rikonen@metropolia.fi

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksyn haastattelussa antamieni tietojen käytön tiedotteessa kuvattuun opinnäytetyöhön. Osallistun opinnäytetyöhön vapaaehtoisesti.

Päiväys

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Haastattelun teemat tiedoksi haastateltaville

Tervehdys XXX-tapahtumaan osallistuville perheille

Hei, opinnäytetyömme tavoitteena on tuottaa tietoa alle 18-vuotiaiden näkövammaisten nuorten ja heidän perheidensä kokemuksista, miten terapiakoiran läsnäolo vaikuttaa näkövammaisen nuoren osallistumiseen ympäristöissään. Opinnäytetyöllä haetaan vastauksia kysymykseen:

Miten näkövammaiset nuoret ja heidän vanhempansa kokevat terapiakoiran läsnäolon?

Olemme jäsentäneet haastattelukysymykset erään toimintaterapian viitekehyksen, kanadalaisen toiminnallisuuden ja sitoutumisen mallin, mukaan. Haastattelemme teitä nuoria ja vanhempia erikseen ryhmähaastatteluina, ja nauhoitamme haastattelut. Kysymykset ovat samoja molemmille ryhmille, mutta vanhempia toivomme pohtimaan kysymyksiä nuoren näkökulmasta. Haluamme, että teillä on mahdollisuus tutustua etukäteen haastattelun teemoihin, joiden mukaan haastattelu etenee. Seuraavat kysymykset eivät kuitenkaan sido haastattelun kulkua.

Haastattelun teemoja

- **Toimintaan** liittyviä kysymyksiä
 - Kuinka kauan teillä on ollut perheessä koira?
 - Miten koiran läsnäolo vaikuttaa vapaa-ajan toimintaan, kuten harrastuksiin?
 - Miten koiran läsnäolo vaikuttaa kavereiden tapaamiseen?
 - Millainen merkitys koiralla on (nuoren) läksyjen ja kotitöiden tekemisessä?
 - Millainen merkitys koiralla on silloin, kun pukeudut tai ruokaillet?
 - Miten koira vaikuttaa sisällä ja ulkona liikkumiseesi?
 - Millainen merkitys koiralla on kaupassa käymisessä?

- **Ihmiseen** liittyviä kysymyksiä
 - Miten koira vaikuttaa haluusi tehdä asioita itsenäisesti? (nuoren haluun)
 - Millainen vaikutus koiralla on henkilökohtaisen avustajan tarpeeseesi?
 - Millaisia tunteita koirasi herättää sinussa?
 - Millaisia tunteita koet, kun koira on apunasi kotona ja kodin ulkopuolella? (nuoren apuna)
 - Miten koira vaikuttaa energiatasooosi ja jaksamiseesi?
 - Millaisia vaikutuksia koirasi läsnäololla on ollut keskittymiskykyysi?

- **Ympäristöön** liittyviä kysymyksiä
 - Millainen merkitys koiralla on perheen sisäiseen vuorovaikutukseen?
 - Miten muut ihmiset suhtautuvat koiran läsnäoloon?
 - Miten arkeesi vaikuttaa se, että koira ei saa ottaa kaikkialle mukaan esim. kouluun?

Nähdään tapahtumassa! Jos sinulle tulee kysyttävää, otathan meihin yhteyttä.

Ystävällisesti,

toimintaterapeuttiopiskelijat Senja Ilola Senja.Ilola@metropolia.fi

ja Julianna Rikkonen Julianna.Rikkonen@metropolia.fi